

»Mladi za napredek Maribora 2018«

35. srečanje

PREDJAMA, LEGENDA V SKALO VTKANA

ZGODOVINA

RAZISKOVALNA NALOGA

Maribor, februar 2018

»Mladi za napredek Maribora 2018«

35. srečanje

PREDJAMA, LEGENDA V SKALO VTKANA

ZGODOVINA

RAZISKOVALNA NALOGA

Maribor, februar 2018

Legenda o gradu in Erazmu Predjamskem se je močno zasidrala v preteklost naše tolikokrat prepihane dežele. Valvazor je o njem zabeležil: »Ta Erazem, ta četniški vodja jo je brž odkuril in se zatekel v svoj grad. Ta je po mojem mnenju bolj ogleda vreden kakor egiptovske piramide, ki so jih zgradili faraoni iz bahavosti in v večni spomin svoji nespameti«. (Vuga, 1978)

Slika 1: Predjama - legenda v skalo vtkana (foto: avtorica)

*Resnično ljubim vedrost pomladi,
ki s sabo prinaša listje in cvetje;
prav tako ljubim tudi igrivost ptic
katerih pesem odzvanja prek gozdov;
in z veseljem gledam na šotore in paviljone
posajene na travnikih.
velika je moja radost ko vidim viteze na bojnih konjih
pripravljene za boj.¹*

Slika 2: Vitezi (foto: avtorica)

¹ Kompara, L., 2017. Viteški turnirji v visokem srednjem veku. Magistrsko delo. Maribor: Univerza v Mariboru Filozofska fakulteta.

POVZETEK

Slovenski pisatelj Saša Vuga (1978) je zapisal, da je naravna votlina v navpični steni, že v 13. stoletju obzidana, imenitno prilagojena obrambi, s skrivnim rovom, z vodnjakom, nedaleč od Postojne, pa kar se da na skritem sredi host. Ta mogočna stavba je bila za nas prava uganka na zaključnem izletu. Slednjo smo rešili tako, da smo raziskali skrivnosti podzemnih rogov po kateri se je nekoč sprehajal tudi po legendi roparski vitez Erazem Predjamski, ki se je baje uprl habsburškemu cesarju in se pridružil ogrskemu kralju Matiji Korvinu. Tedanji habsburški cesar ga je dal ubiti. Erazem se je zato skrnil v svoj grad, od tam pa je po skrivnih poteh pod gradom hodil na roparske pohode in si nabiral zaloge. Ujeli in nato ubili naj bi ga s pomočjo izdajalskega služabnika, kateri je z gorečo svečo označil prostor, v katerem se je Erazem nahajal. Sam Valvazor pa je zapisal, da je bi bil to »prostor, kamor še cesar hodi peš...«.

Slika 3: Med poslušanjem legende o... (foto: avtorica)

ZAHVALA

Slika 4: Erazem v družbi naših mentoric (foto: avtorica)

Tudi tokrat sta nad našo nalogo ves čas budno bdeli naši mentorici, katerima gre zahvala za naš rezultat.

Med samim nastajanje naloge sta se z nami vračali v čas viteza Erazma kot njegovi dekli. Svoji vlogi pa sta tudi odlično opravili, saj je bil naš Erazem z njunim delom zelo, zelo zadovoljen.

Prisrčna hvala vsem, ki so nam karkoli prispevali in pomagali pri nastajanjem te raziskovalne naloge.

KAZALO

POVZETEK	5
ZAHVALA.....	6
KAZALO	7
KAZALO SLIK.....	8
UVOD	9
1. HIPOTEZE	10
2. O VITEZIH	11
2.1 NJIHOV NASTANEK.....	11
2.2. NJIHOVA OPREMA.....	12
2.3. KAKO SO ŽIVELI	13
2.4. O VITEŠKIH TURNIRJIH.....	13
2.5 O NJIHOVEM ZATONU	16
3.0 BIL JE ČLOVEK DIVJE NARAVE	16
3.1 J. V. VALVAZOR O VITEZU ERAZMU PREDJAMSKEM.....	17
3.2 ERAZMOVO BIVALIŠČE.....	20
4.1 GRAD PREDJAMSKI SKOZI ZGODOVINO	21
4.2 Z ERAZMOM NA PROMENADI	24
4.3 V KLETI GRADU	26
4.4 V PRVEM NADSTROPJU GRADU	27
4.5 V DRUGEM NADSTROPJU GRADU.....	29
4.6 V TRETJEM NADSTROPJU GRADU.....	31
4.7 V ČETRTEM NADSTROPJU GRADU.....	33
4.8 IN ŠE O ERAZMOVI ŠPILJI.....	34
4.9 TUDI KONJSKI HLEV JE DEL JAME.....	35
4.10 POD CERKVICO IN RAZKOŠNO LIPO.....	36
5. DRUŽBENA ODGOVORNOST V PROJEKTU MLADI ZA NAPREDEK MARIBORA	38
6. ZAKLJUČEK.....	39
7. LITERATURA, SPLETNO GRADIVO	42

KAZALO SLIK

Slika 1: Predjama - legenda v skalo vtkana (foto: avtorica)	3
Slika 2: Vitezi (foto: avtorica).....	4
Slika 3: Med poslušanjem legende o... (foto: avtorica).....	5
Slika 4: Erazem v družbi naših mentoric (foto: avtorica)	6
Slika 5: Naš Erazem s svojo spletično, pažem in deklama (foto: avtorica)	9
Slika 6: Želim si, da... (foto: avtorica)	10
Slika 7: Viteški oklep in orožje	12
Slika 8: Viteški turnir v srednjem veku.....	14
Slika 9: Henrik VIII. Angleški	16
Slika 10: Naš Erazem (foto: avtorica)	16
Slika 11: Portret Erazma Predjamskega (foto: avtorica)	20
Slika 12: Naš Erazem pred svojim bivališčem (foto: avtorica).....	21
Slika 13: V. Valvasor - A. Trost, Pogled na grad. Bakrorez. Topografija vojvodine Krajske	23
Slika 14: Na vzdignem mostu (foto: avtorica)	24
Slika 15: Mogočna stena (foto: avtorica)	25
Slika 16: Dvorišče (foto: avtorica)	26
Slika 17: Mučilnica (foto: avtorica)	27
Slika 18: Okno s kamnitim okvirjem, zavarovano z močnim železnim kovanjem (foto: avtorica).....	28
Slika 19: Erazmovi dekli v kuhinji (foto: avtorica).....	30
Slika 20: V kapeli (foto: avtorica)	32
Slika 21: V lovski sobi (foto: avtorica)	32
Slika 22: Kamnite stopnice (foto: avtorica)	33
Slika 23: Vhod v Erazmovo špiljo in krogle, ki so ga pokončale (foto: avtorica)	34
Slika 24: Častivredna lipa (foto: avtorica)	37
Slika 25: Kanal, po katerem priteka voda že več tisočletij (foto: avtorica)	38
Slika 26: Ustvarjali smo... Erazem Predjamski, njegova spletična, grajski paž in dekle (foto: avtorica).....	41

UVOD

Visoko v steni, le 9 km oddaljen od Postojnske jame stoji Predjamski grad. Slikovit, mogočen, izzivalen, skrivnosten in neosvojljiv visoko v skali kraljuje že dobrih 800 let. V Guinnessovo knjigo rekordov je vpisan kot največji jamski grad na svetu.

Kraški svet pod gradom s svojim jamskim sistemom je bil odlično zaledje. V njem je skrivni rov, ki vodi na svobodo, vir pitne vode, dodatno skrivališče in prostor za shranjevanje hrane – vse, kar se je med obleganjem izkazalo za nepogrešljivo, dragoceno in bistveno.

Grad ponuja edinstven vpogled v gradbene tehnike in iznajdljivost srednjeveških ljudi, ki so iskali varno zatočišče tik ob vhodu v jamo. Med obleganjem v petnajstem stoletju je grad ponudil pribežališče njegovemu najslavnejšemu in tudi najzloglasnejšemu lastniku – Erazmu Predjamskemu. Privlačna in navdihujoča legenda o pogumnem roparskem vitezu Erazmu, ki je ostal nepremagan, dokler ga ni izdal eden njegovih služabnikov, še vedno živi v ljudskem izročilu. Hrabri vitez se je namreč v svojem varnem gradu brez večjih težav več kot leto dni upiral oblegovalcem.²

Slika 5: Naš Erazem s svojo spletično, pažem in deklama (foto: avtorica)

² Dostopno na: <https://www.postojnska-jama.eu/sl/obiscite-nas/predjamski-grad/> 6. 2. 2018.

1. HIPOTEZE

Da bi lažje zbrali vire in literaturo in ustvarili čim bolj smiselno celoto, smo si na začetku raziskovanja postavili naslednje hipoteze:

1. Predjamski grad je med tremi najbolj prepoznavnimi gradovi v Sloveniji.
2. Predjamski grad je vpisan v Guinnessovo knjigo rekordov, kar pa ni poznano med ljudmi.
3. Ljudje so osveščeni o dejstvu, da je najslavnejši prebivalec Predjamskega gradu bil Erazem Jamski.

Zastavljene hipoteze smo preverili s podrobno obdelavo virov in literature, izvedli pa smo tudi krajši anketni vprašalnik v naši ustanovi.

Slika 6: Želim si, da... (foto: avtorica)

2. O VITEZIH

V legendi je Erazem Predjamski prikazan kot vitez. Vitezi so bili v srednjem veku vojaki na konjih, v glavnem pripadniki nižjega plemstva. Bili so poklicni vojaki. Vitez je lahko postal vsak, vendar so bili draga oprema (čelada s pomičnim vizirjem, oklep, meč, ščit, sulica in drugo) in prvorazredni konji dostopni samo bolj bogati fevdalni gospodi. Bili so odvisni od svojega fevdalnega gospoda in so zanj poleg vojaške službe opravljali tudi druge naloge (pobiranje davkov, zatiranje uporov...). Za svoje usluge so od fevdalnega gospoda dobivali fevde in del vojnega plena. Fevd je zemljiška posest, ki jo podeli fevdni gospod (torej gospodar zemlje) vazalu v užitek za opravljanje vojaških ali drugih služb. Vazal je bil vsak, kdor je imel fevd v lasti in je bil podrejen svojemu fevdnemu gospodu.

V srednjeveških predstavah so bili vitezi junaki brez napak in strahu, nesebični, predani cerkvi in svojemu fevdalnemu gospodu, pobožni, velikodušni, branilci ženske časti ter zaščitniki vdov in siromašnih. Njihove podvige in prigode so opevali in o njih pripovedovali zgodbe, ki so bile najpogosteje idealizirane in so se ohranile vse do danes kot legende.³

2.1 NJIHOV NASTANEK

Zgodovina viteštva sega v čas okoli leta 800. V nevarnosti, ki je pestila zahodni Evropi, ko ljudstvo ni imelo nikakršne posebne zaščite s strani vladajočih, so lokalni posestniki (gospodarji zemlje), ki so si to lahko privoščili, okoli sebe zbrali mlade krepke moške. Za njihove usluge in zvestobo so bili nagrajeni z vojnim plenom, kar je pogosto predstavljal tudi del zemlje. Kmalu so ti vitezi dobili pravico, da lahko vso njihovo imetje dedujejo njihovi dediči (navadno najstarejši sinovi), kar jim je utrdilo status, ki je v tem času zaradi vedno večjega bogatenja od vojnih plenov močno zrasel. V visokem srednjem veku je tako lahko vitez postal praktično vsak svoboden moški, a proces urjenja in nabava opreme sta bila draga, tako da so to najpogosteje postajali le mladeniči iz bogatejših družin.⁴

³ Dostopno na: <https://www.postojnska-jama.eu/sl/obiscite-nas/predjamski-grad/> 6. 2. 2018.

⁴ Prav tam.

2.2. NJIHOVA OPREMA

Vitezova usposobljenost se je še posebej izkazovala v tem, da je v času bitke zdržal stanovitno na konju, v čemer sta mu pomagal na novo iznajdeno streme in ščit.

OKLEP:

Zaščita med bitko je bila vedno ključna za vsakega bojevnika, kakopak tudi za viteza. Oklep je za viteza poleg zaščite predstavljal tudi njegovo socialno (razredno) pripadnost ter pripadnost viteškemu redu. Oklepi so bili precej dragi, zato so si ga lahko privoščili le bogati. Prvi oklepi so bili kovinski, sestavljeni iz tisočih obročkov (veržni), ki so krili trup, glavo in noge. Pozneje v srednjem veku se je začel pojavljati platinast oklep, ki je sprva ščitil le prsni koš in ramena, pozneje pa celotno telo.

OROŽJE:

Meč je bil standardno bojno orožje že pred razvojem srednjeveškega viteštva. Glede na bogastvo imetnika je bil okrašen z raznimi vzorci iz dragih kamnov. Večina teh mečev je bila dvorobata. Pogosto so uporabljali tudi lesene sulice s kovinsko konico ter včasih tudi sekire in vojna kladiva ter drugo orožje.⁵

Slika 7: Viteški oklep in orožje⁶

⁵ Dostopno na: <https://www.postojnska-jama.eu/sl/obiscite-nas/predjamski-grad/> 6. 2. 2018.

⁶ Dostopno na: <http://www.bolha.com/umetnine-starine/ostale-umetnine-starine/prodam-viteski-oklep-z-orožjem-1313711420.html> 8. 2. 2018

2.3. KAKO SO ŽIVELI

Stanovski ideal srednjeveškega krščanskega viteštva je slonel na treh lastnostih: na službi Bogu, fevdalnemu gospodu in ženi. Razen teh treh vrednot pa je viteški stan gojil še druge norme, med katerimi so bile najpomembnejše zmernost, veselje, čast, spodobnost, blagost in zvestoba. Urjenje v viteza se je začelo že v zgodnjih mladostniških letih. Perspektiven vitez je bil poslan živeti k sorodniku ali k zemljiškemu gospodu (pri približno 7 letih – takrat se je imenoval paž), ki ga je izuril v uporabi orožja in veščin, kako ravnati s konjem, kako se bojevati ter kako se obnašati, kako govoriti, kako sploh živeti. Vitez v urjenju je večkrat služil že uveljavljenemu vitezu (kot oproda), se odzival na njegove potrebe, mu pomagal obleči in sleči oklep ter pripraviti konja in orožje. Ko je bil dovolj izurjen in je dosegel »bojna leta« (star od 16 do 20 let), je bil mladenič s posebnim obredom uradno sprejet med viteze, kjer je prisegel večno zvestobo viteškemu kodeksu ter da se v bitki nikoli ne bo uklonil. Viteze so lahko povzdigovali le kralji in najbogatejši gospodje. Pozneje so ceremonijo malce spremenili, oproda pa je bil lahko v viteza posvečen tudi med sabo bitko zaradi svojih zaslug in poguma. Noč preden je postal vitez je oproda molil celo noč (takšna molitev se imenuje vigilijs), potem so ga skopali ter ga zjutraj oblekli v belo majico, zlato tuniko in škrlaten plašč.

Vitez je služil svojemu gospodarju z vojaškimi uslugami 40 dni na leto v času miru, več pa v vojnih letih. Njegova obveza je bila varstvo gradu, varstvo zemljiškega gospoda in bojevanje v bitkah.

Imel je tudi pravico sodelovati v sojenjih ter upravljati svoje imetje.⁷

2.4. O VITEŠKIH TURNIRJIH

»Mon âme a Dieu, ma vie au Roy, mon coeur à la dame, l'honneur pour moi.«

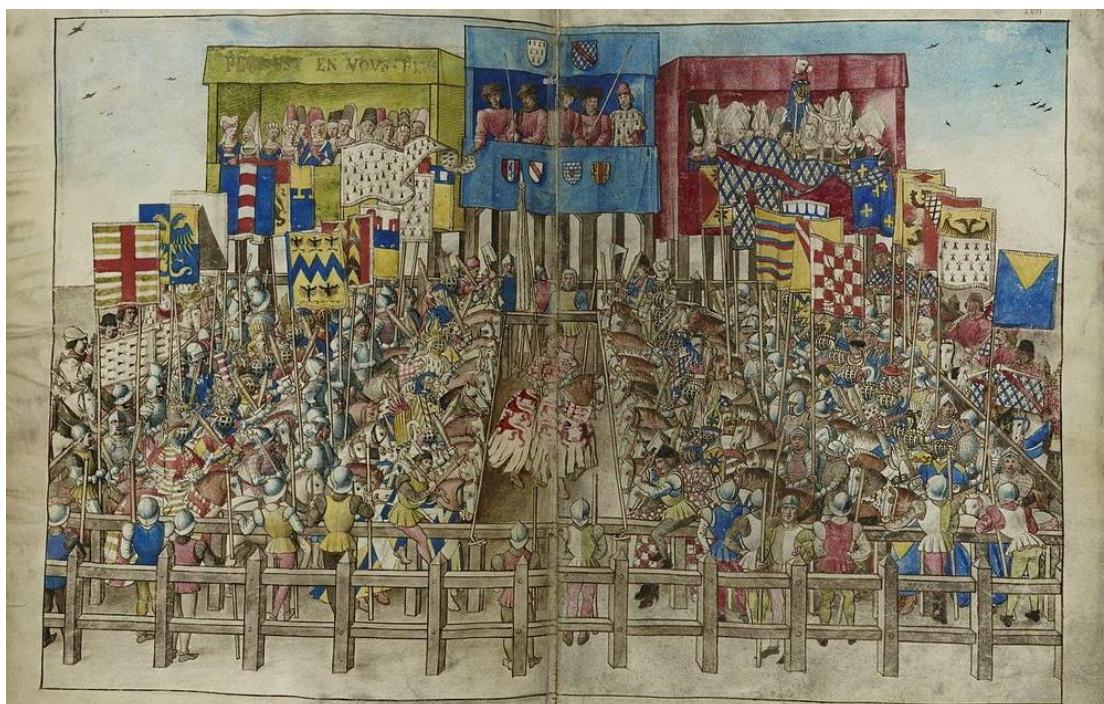
Dušo Bogu, življenje kralju, srce dami, čast meni.⁸

⁷ Dostopno na: <https://www.postojnska-jama.eu/sl/obiscite-nas/predjamski-grad/> 6. 2. 2018.

⁸ Kompara, L., 2017. Viteški turnirji v visokem srednjem veku. Magistrsko delo. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.

Viteški turnirji v zgodnjem srednjem veku so bili dejanske bitke za zabavo, kjer pa so se vitezi vseeno lahko poškodovali ali bili celo ubiti, zato so pozneje te turnirje omejili v prid vitezom in njihovem varstvu.

Z viteškimi grbi so se vitezi identificirali med sabo v bitkah in turnirjih. Ti so se dedovali iz roda v rod, iz očeta na sina skupaj z družinskim imenom. Pogosto so jih vitezi nosili na svojem oklepu, ščitu, čeladi ali praporu.

Slika 8: Viteški turnir v srednjem veku⁹

Viteški kodeks:

- Cenim zaupanje;
- prisegam zvestobo kralju;
- zavzemam se za šibkejše;
- spoštujem prijateljstvo;
- sem plemenit;
- varujem naravo;
- izpolnjujem dano dolžnost;
- cenim glasbo, ples in dobro voljo;
- spoštujem delo;
- bog je moj prijatelj in zaupnik.

⁹ Dostopno na: <http://www.medias.rs/vitestvo-srednjevekovni-eticki-kod-igra-i-stil-zivota> 8. 2. 2018

Viteške discipline:

- Viteštvo do drugih;
- premagovanje samega sebe;
- samovzgoja.

Viteške vrednote:

- Pripadnost;
- Bratstvo;
- pomoč bližnjemu;
- v službi boga;
- pogum;
- sočutje – srčnost;
- pustolovščina;
- radodarnost;
- dobrohotnost in usmiljenje;
- resničnost;
- poštenje;
- zvestoba in zaupanje;
- prijateljstvo;
- hvaležnost.

Dolžnosti vitezov (sprejete v času Henrika VIII):

1. Nikoli ne odloži bojne opreme, razen za nočni počitek.
2. Iskati pustolovščine s ciljem, da si pridobiš »sloves in dobro ime«.
3. Braniti uboge in slabotne.
4. Pomagati vsakomur, ki bo po pravici prosil za pomoč.
5. Ne žaliti drug drugega.
6. Boriti se za obrambo in blaginjo svoje dežele.
7. Delati za čast in ne za osebno korist.
8. Nikoli iz nikakršnega razloga izneveriti se dani obljubi.
9. Žrtvovati se za čast svoje dežele.
10. Raje častno umreti kot sramotno pobegniti.¹⁰

¹⁰ Dostopno na: <https://www.postojnska-jama.eu/sl/obiscite-nas/predjamski-grad/> 6. 2. 2018.

Slika 9: Henrik VIII. Angleški¹¹

2.5 O NJIHOVEM ZATONU

S propadanjem fevdalizma je propadalo tudi viteštvo. Vitezi so izgubili materialno osnovo in bogate zaščitnike in mnogi so postali cestni roparji. Usodo vitezov in njihovega načina vojskovanja je zapečatil izum smodnika in pištol, ki je dal prednost pešcem, oboroženim s strelnim orožjem.¹²

3.0 BIL JE ČLOVEK DIVJE NARAVE

Iz pripovedovanja smo izvedeli, da je bil Erazem Predjamski uporniški in trmast vitez.

Slika 10: Naš Erazem (foto: avtorica)

¹¹ Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Henrik_VIII._Angle%C5%A1ki 8. 2. 2018

¹² Dostopno na: <https://www.postojnska-jama.eu/sl/obiscite-nas/predjamski-grad/> 6. 2. 2018.

3.1 J. V. VALVAZOR O VITEZU ERAZMU PREDJAMSKEM

Bilo je predavnimi tremi stoletji, leta 1672, ko se je široko razgledani kranjski plemič Janez Vajkard Valvasor, mojster vojaških veščin, prostovoljec v bojih s Turki in svetovni popotnik, ki je bil obredel Nemčijo, Anglijo, Dansko, Francijo, Španijo, Italijo in celo Afriko, vrnil v domovino. Dobrih trideset let mu je bilo takrat, vendar bi mu po izkušnjah in znanju med vrstniki ne našli para. Kar brž si je ustvaril družino, hkrati pa tudi poprijel za pero, da bi s pisano besedo postavil svoj ožji domovinski trajen spomenik. Tako je, poleg drugih, leta 1689 nastalo tudi njegovo najpomembnejše delo, Slava vojvodine Kranjske, v katerem je predstavil enega najskrivnostnejših gradov v deželi, Jamo, obenem pa je tu povzel tudi zgodbo o nekdanjem grajskem gospodu Erazmu:

»Bil je dober vojščak in martoloz, zato, a tudi sicer, je z marsikom prišel navzkriž. Ko je njega dni na cesarskem dvoru spravil na oni svet maršala Pappenheima, je jadrno odnesel pete in se zatekel v svoj grad, o katerem dotlej nihče ni ničesar vedel. Zakaj bila je krog in krog divjina, na kakršno tu v dobršni meri še vedno naletimo. Vendar pa je na eno strani zdaj ni več, tam so hiše in vasi. Ko je bil kdaj doma, je sosede nenehno spravljal v hude nevšečnosti, saj neobžalovana zločesta dejanja dostihmal nalik rovkam in drugi golazni kotijo golazen. Rad se je kitil s perjem, ki ga je bil drugim pulil, kar je razumeti, da je raje živel od drugega blaga kot od svojega. Kdor mu ni rade volje dal, kar je terjal, moral je to storiti zoper svojo voljo, zakaj potlej mu je na silo vzel. Njegova pravica je bila v njegovi pesti in nožnici. Razumel se potemtakem ni le na ubijanje, marveč, če naj povem brez olepšav v lepi stari nemščini, tudi na ropanje...¹³

Glas o Erazmovih hudodelstvih je kmalu segel do cesarskega dvora in je kaj malo pripomogel, da bi si milost pridobil tisti, ki je bil pri cesarju zaradi Pappenheimove smrti že tako zadosti očrnjen in globoko v nemilosti, saj se dotlej še ni bil prišel zagovarjat. Ker je potlej kopičil svojo krvno krivdo z žalitvami sosedov in izdajalsko pomočjo zaporniku, je gospod Gašper Ravbar, tržaški glavar, dobil nalogo, naj Jamskega ujame ali pa mu brez prizanašanja vzame življenje in naj ne miruje, dokler ga ne dobi živega ali mrtvega, pri tem pa si lahko vzame toliko cesarskih vojščakov, kolikor ga je volja. Cesar Friderik je nato gospodu Ravbarju resno zapovedal, naj prične špiljo oblegati, da Jamski ne bo prišel ven in pobegnil. Tako ga bosta

¹³ Stopar, 2003, p. 1–2.

lakota in žeja prinujali, da se bo bodisi vdal ali umrl. S takšnim poveljem so spričo cesarjeve trdne volje poslali tja celo kampanjo vojščakov, ki je morala kraj dobro zastražiti, da bi Erazem ne mogel nabrusiti pete. Zavoljo tega se Jamski kajpak ni nameraval vdati. Še kar je zoprval, ne sluteč, da je mogoče tudi ptiču, ki si je bil spletel gnezdo visoko na pečini, zato se je dal v špilji večkrat videti slišati. Da bi zavrgli svoj up, kako ga bodo zlahka pritisnili ob zid, je v času posta leta 1484 s klici iz špilje nagovarjal vojščake in jih za pusta vabil k sebi. Prišel bom sam, je klical, dol k vam, ampak vidim, da nimate kar prida priboljškov in da tudi nočete k meni. Postregel vam bom zato z zalogajem mesa. Dal jim je potlej vreči dol celega, da si ravno s kraja poprej na štiri kose razkosanega vola. Vojščaki so bili spričo tega na moč začudeni, vendar so potlej pomislili, da je v špilji pač hladno in da je vitez že pred obleganjem, ki je trajalo šele komaj tri tedne, spravil noter na štiri kose sesekanega vola. Vsi štirje kosi so ostali dotlej povsem sveži in zato nikakor niso zanesljivo znamenje, da jim zgoraj ne gre z nohte. Ker so tudi dan in noč slišali v špilji govorjenje, mimo tega pa se je iz nje kar naprej valil dim in zanesljivo naznanjal, da tam dan in noč kurijo, je gospod Ravbar upravičeno sklepal, da bo Jamskega kmalu zmogel in ujel. Menil je, da ga je Erazem po takšni poti skušal spraviti od gradu proč in da je razen vola pač že vse použil, z darilom pa jih kani prepričati, da ima še dovolj živeža in da mu viktualij malo in dosti ne manjka. Toda namerilo se je povsem drugače. Medtem ko so vojščaki ves postni čas zaman vztrajali in upali, da bo glad z mojstril pečino, se je pokazalo, da so se hranili s praznim upom. Zakaj na veliko noč jih je Erazem vnovič, tako kot že prej za pusta, povabil k sebi na velikonočno jagnje in jim potlej vrgel dol žive koštrune ali jarce. Tedaj šele je gospod Ravbar uvidel, da bo z obleganjem le stežka kaj opravil. Toda da si ravno je bil zviti in prekanjeni možak potegnil za seboj vse lestve ali pa je bil toliko višje nad njimi, da ga nobena človeška moč ni mogla doseči ali ujeti, je bila Bogu vendar še vedno na voljo mreža, da se vanjo zaplete, in res je njegov lastni jezik postal mreža in vrv.

Naposled je vzniknila pomlad, z njo pa je zlagoma prišla nesreča, ki jo je bil Jamski sam zasejal – njeni trpki sadeži naj bi potlej kmalu dozoreli. Medtem ko je že večkrat omenjeni tržaški glavar opustil vsako upanje, da bo dosegel tega previsoko sedečega ptiča, pa je ta sam poskrbel za vzrok, da se mu je upanje povrnilo, ko mu je ponudil svoj kljun s puščico, s katero naj bi ga zadel. Toda kako? Obleganec je gospoda Ravbarja večkrat posmehljivo ali resno povabil naj pride gor k njemu. Nekega petka je Erazem obdaroval glavarja z najlepšimi ribami, sicer pa malone vsak dan s svežimi sadeži, vselej, kadar je bil spodaj gospod Ravbar navzoč. Toda glavar si svoje zvestobe ter zavezanosti cesarju in pravici ni dal odkupiti z vrtnimi sadeži, niti se z jagodami in češnjami odpraviti kakor s krogli iz mušket in pištol, pa tudi z ribami ne od

ribariti. Erazmovega služabnika je s priljubljeno besedo pripravil k zaupljivosti, prigovarjal mu je pogosto in vztrajno, naj, kar je že tako ali tako dolžan, ustreže svojemu vladarju in pomore odkriti, kako bi gospodu Jamskemu najpripravneje prišli do živega. Naposled ga je bogato obdaroval in mu na koncu obljubil še več daril. // Makedonski kralj Filip je menil, da nobeden grad ni nezavzeten, če vanj le lahko zleze z novci obložen osel. Zato bi tu lahko rekli, da nobeden grad ni tako visok, trden in nezavzeten, če se le z njega dol lahko spusti služabnik, ki se ne otepa denarcev. Zakaj ta komorni služabnik se je dal s srebrnimi nagibi tako pretopiti, da je obljubil izdati svojega gospoda. Predlagal je takšnote pot: štuke oz. topove, kakršne je imel glavar tri ali štiri na voljo in s katerimi je skraja nekajkrat zaman ustrelil, na kar jih je pustil mirovati, naj nameri na izbrano odprtino. On bo iz nje, ko se bo spet umetelno povzpел gor, pomolil rutico. Namerjene štuke naj glavar do noči pusti pri miru, ko pa bo potlej on pri neki drugi odprtini posvetil ven, bo to znamenje. Precej naj iz štuk sprožijo ogenj, saj je to kraj, kamor gre njegov gospod vsako noč po posebnem opraviilu, ki ga še turški cesar ne more opraviti po svojem posebnem odposlancu ali vezirju, marveč le sam samcat v prvi osebi. Rečeno, storjeno! Ko je izdajalec dal znamenje, so štuke poblisnile na odkriti cilj. Krogla je odbila kos skale, odrobljeni okrušek je Jamskemu zdrobil golenico, drugi ga je zadel v glavo. Tako ga je doletela smrt, ne da bi se ga krogla dotaknila, le kamen ga je bil tako trdo oplazil. Komornik je nato grad ali špiljo predal, hkrati pa pokazal dolgi prehod in izhod, ki se mu glavar kar ni mogel načuditi. Še dandanes se dobro pozna in tudi sam sem videl, kje je krogla odkrhnla košček skale.¹⁴

Valvasorjevi zgodbi bi danes lahko še kaj dodali ali morda še več odvzeli, vendar se v njenem zgodovinskem jedru skriva resnica. Erazem je bil zgodovinska oseba, zgodovinske so več ali manj tudi okoliščine njegove smrti, vsekakor pa je njegova zgodba, najpomembneje pač po Valvasorjevi zaslugi, spodbudila mnoga literarna pričevanja.¹⁵

¹⁴ Stopar, 2003, pp. 2–7.

¹⁵ Stopar, 2003, p. 8.

Slika 11: Portret Erazma Predjamskega (foto: avtorica)

3.2 ERAZMOVO BIVALIŠČE

Nedvomno je, da je Erazem bival v gradu. In to v gradu, kateri se je ohranil vse do danes, katerega lahko vidimo v kraju Predjama. Zgrajen je na skali in je vgrajen v skalo. Njegova starost je že preko 700 let. Nekoč je služil svojemu namenu, danes pa se uporablja le še v turistični ponudbi.

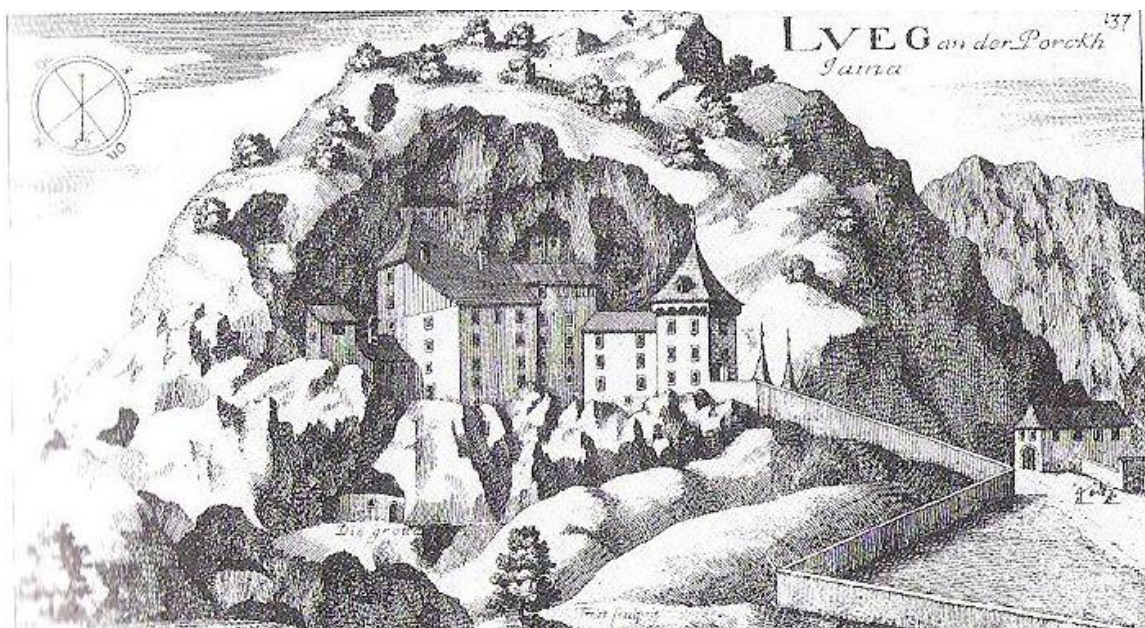
Slika 12: Naš Erazem pred svojim bivališčem (foto: avtorica)

4.1 GRAD PREDJAMSKI SKOZI ZGODOVINO

Jamski grad se omenja sorazmerno pozno, šele v drugi polovici 13. stoletja, ko so se zanj prepirali in spopadali oglejski patriarh in njegovi vazali grofje Goriški. Sodil je v območje oglejske gastaldije, upravljali pa so ga gradiščani iz različnih viteških rodovin. Med njimi so bili tudi Henrik, Gotfrid, Ulrik II. in Bertold, sinovi pokojnega Ulrika I. iz Jame, katerim je Gebhard III. Žovneški leta 1276, dve leti po prvi znani omembi gradu, podelil štiri hube v Loškem, v Cerkljarski pokrajini. Srednjeveške listine že zgodaj omenjajo številne gradiščane, ki so gospodovali v Jami, tako leta 1300 Bertolda iz Jame, leta 1327 pa Bertolda Attemsa, ki je takrat prejel od patriarha tri hube v vasi. Sicer pa so bili tistih dob časi nemirni, ceste v okolici Jame pa hudo nevarne. K tej nevarnosti so svoj izdatni delež prispevali tudi Jamski, saj so se vneto udeleževali spopadov, ki so se zlasti med tedanjim plemstvom kar vrstili. Tako so denimo imeli na svojem gradu zaprtega nekega Čedajca, ki so ga gospodje della Torre iz Vipave leta 1397 ujeli v Trziču – Montfalconeju, bili pa so tudi med goriškimi ministeriali, ki so tega leta pod Friderikom Čušperškim vdrli v Furlanijo in napadli Špeter Slovenov. Ker se je napad ponesrečil, so se znesli kar nad okoliškimi prebivalci in mnoge od njih, tako kot že prej Čedajca,

odvlekli kot talce v svojo ječo. Odpustili so jih šele, ko so dobili zanje zahtevano odkupnino. Grad se okoli leta 1350, ko so se ga začasno polastili avstrijski vojvode, omenja kot castrum Laforan – Forame. Ker pa je takrat daleč naokrog veljal za razbojniško gnezdo, se ne kaže čuditi, da je skušal Oglej divjaštvu pristriči peruti. Patriarhove čete so leta 1398 napadle »nemške upornike in hudodelce«, ki so se bili zatekli v Jamo, in jih zmogle.

Utrdbo so požgali, puntarskega Pankracija Jamskega in njegove komplice iz Postojne, s Šteberka in od drugod pa je patriarh ekskomuniciral. Po vsaki vihri pride zatišje in tako je bilo tudi tokrat. Orožje je utihnilo in odpovedati so se mu morali tudi Jamski, ki so bili po svojem poreklu takrat že vitezi iz vzhodnotirolskega gradu Lienz, po katerem so se tudi imenovali. Spričo tega smo kar presenečeni, ko leta 1397 naletimo na izjemo – eden izmed njih, Konrad, se je namreč poimenoval kar po slovensko – Conrad, burgravio di Jama. Drugi Jamski so se še v poznem srednjem veku označevali podobno kot leta 1453 vitez Nikolaj: Niclas, Burgraue zu Luenncz vnnd Luegg – Nikolaj, gradiščan v Lienzu in Jami. Nikolaj Jamski je kljub častem, ki jih je bil deležen, zaslovel predvsem zaradi svoje krutosti in samopašnosti. Ob upor Tržačanov leta 1463 ga je poslal cesar z izbranimi četami v mesto, kjer je dal prijeti številne meščane, jih odvleči v stolp devinskega gradu, njihove hiše pa opleniti. Zaradi takšnih in podobnih zaslug ga je Friderik postavil za tržaškega glavarja, tu pa je srboriti plemič znova zanetil upor. S pomočjo cesarske vojske ga je sicer kmalu zatrl, potlej pa se je okrutno maščeval. Njegova soldateska je tri dni plenila po mestu, mnogo puntarskih meščanov so pobili, drugi so zbežali. Takšno divjaštvo pa je naposled presedlo tudi vladarju. Nikolaja je vtaknil v ječo, na mesto tržaškega glavarja pa je postavil njegovega zeta Nikolaja Ravbarja, očeta znamenitega ljubljanskega škofa Krištofa. Kot habsburški fevdnik na Jamskem gradu je Nikolaju leta 1478 sledil njegov bližnji sorodnik vitez Erazem, s katerim smo se srečali v Valvasorjevih pričevanjih. Našega zgodovinarja so sicer zanimale predvsem tragične okoliščine njegove smrti, vendar pa je do usodnih dogodkov prišlo iz političnih vzrokov. Cesar Friderik III. Je bil namreč vitezu zameril, da je ob spopadu med njim in Matijo Korvinom – ogrskim kraljem Matjažem – stopil na kraljevo stran in pri tem podprl 2000 Ogrov, ki so se hoteli polastiti Trsta. Incident z umorom dvornega maršala Pappenheima je izrabil, da se je znebil neljubega fevdnika, znanega po odmevnih razbojniških podvigih. Z obleganjem Jamskega gradu se je končal njegov srednjeveški razvoj. Na njem so potlej še nekaj časa gospodarile ženske iz rodovine Luegerjev, njen zadnji predstavnik pa je bil vitez Franc, ki pa tudi ni bil rojen pod srečno zvezdo.

Slika 13: V. Valvasor - A. Trost, Pogled na grad. Bakrorez. Topografija vojvodine Krajnske

Zgodovinar Simon Rutar citira avtorja monografije o koroškem plemstvu Weissa, ki je o njem zapisal: ...potlej so ga v njegovi hiši v Kamniku na Kranjskem obkrožili biriči, ga zvezli spod strehe in morilsko ustrelili, nato pa še vpraša: Se je nemara upiral izročiti prodane posesti? V prvi polovici 16. stoletja so gradiščanili v Jami različni fevdniki, med katerimi srečamo tudi ljubljanskega plemiča Adama Purgstallerja. Ta je grad preuredil, pozidal lučaj od njega mlin v Lokvi in pristavo z živinskim hlevom. Leta 1567 je prevzel s 1200 florinti obremenjeno gosposčino v zastavno last Hans Kobenzl, vitez iz stare koroške plemiške rodovine, ki je v naslednjih letih grad temeljito preuredil in povečal. Kaže, da mu je šlo gospodarjenje dobro od rok, saj je že leta 1589 odkupil gosposčino kot svobodno posest, na katero je bilo vezano tudi deželsko sodišče. To sicer ni imelo krvave rihte, imelo pa je svoje vislice.

Dediči Hansa Kobenzla, ki je starodavni utrdbi vtisnil njen današnji pečat, so Jamo s krajšo prekinitvijo med letoma 1711 in 1716 neprekinjeno posedovali vse do leta 1810, ko je s Filipom Kobenzlom rodovina izumrla. Posest so podedovali z njo sordstveno povezani grofje Coronini s Kromberka, leta 1846 pa je obenem z nakupom gosposčin Hošperk, Šteberk, Logatec in nekaterimi fevdalnimi privilegiji prešla v last grofa Werianda Windischgrätza. Windischgrätzi so jo posedovali vse do nacionalizacije po koncu druge svetovne vojne.¹⁶

¹⁶ Stopar, 2003, pp. 9–11.

4.2 Z ERAZMOM NA PROMENADI

Ko se iz vasi napotimo proti gradu, se nam ta pokaže kot mogočna, razčlenjena stavbna gmota, ki že na prvi pogled učinkuje kot skupek raznorodnih arhitekturnih sestavin, večidel skritih v globoki duplji previsne skalne stene. Zunaj nje je le dvonadstropni vhodni stolp, za njim, izza za etažo nižjega dvorišnega veznega trakta, je za obrambnim traktom trinadstropni palacij z naslikanim grbom rodbine Kobenzl iz leta 1583 na fasadi in izza njega za dve etaži višji stolp. Na skrajnji levi, zahodni strani je prizidek z verando in zidano hiško.

Dominantni vhodni stolp res preseneti s poudarjenimi, iz ravnine sten izstopajočimi šivanimi vogali na prednji strani, z močnimi rustičnimi okenskimi obrobami in rustičnim portalom z utorom za vzdizni most v ostenju onkraj umetno izsekane skalne zajede, premoščene z mostičem. V čelu portala je vklesana letnica 1570 hkrati z inicialkami I. K., ki označujejo graditelja stolpa, barona Janeza – Ioannesa Kobenzla, na sklepnem kamnu pa je , sekundarno nameščen, izvirni starejši grb te znane plemiške rodovine. Obrambno galerijo stolpa, oprto na konzolni venec, so med obnovitvenimi deli leta 1995 nadzidali po vzoru renesančne bastije velenjskega gradu, v nadzidanem delu pa so rekonstruirali strelnice in tako v razmerjih spet vzpostavili njegovo prvotno podobo.

Slika 14: Na vzdiznem mostu (foto: avtorica)

V pritličju je stolp predeljen v dva dela, v vhodno, križnogrebenasto obokano vežo na levi strani in na vratarnico desno ob njej, ki jo je leta 1959 projektiral arh. Marjan Mušič. Izza na kamnita slopa oprte oproge na koncu veže je iz spet križnogrebenasto obokanega predprostora, nekakšne podaljšane veže, dostopno dvoramno kamnito stopnišče, ki pripelje do razstavnih prostorov v prvem in drugem nadstropju stolpa. Prek zadnjega dela stopnic pridemo še v vrhnje, obrambno polnadstropje s strelnicami in mašikuli, ki smo jih opazili že na stolpovi zunanjsčini. Od tu so se na sovražnika že od daleč usipale strelnice iz samostrelov in krogle iz pušk, če pa se je gradu le preveč približal, so dobro zavarovani branilci usuli nanj kamenje pa vedro kropa in vrele smole.

Iz veže v vhodnem stolpu pridemo naprej na majno, še v preteklem stoletju nezastrešeno dvorišče nad skalno zajedo, ki ga na levi zamejuje močan zid z dvema, na para konzol odprtima povezovalnima hodnikoma. Na desni je umetno odsekana skala, dostop v notranje grajske prostore pa zapira mogočna ščitna stena obrambnega trakta s sekundarno vstavljenim rustičnim portalom v pritličju, ki pa nima pričakovanega mostiščnega utora. To kaže, da ne sodi k prvotni grajski zasnovi, saj so v prvem nadstropju nad današnjim vhodom opazni sledovi prvotnega, z vzdiznim mostom opremljenega, zdaj zazidanega grajskega vhodnega portala. Tik njega, na koncu dvoriščnega hodnika na levi, je manjša vratna odprtina, nekakšne durce, ki povezuje vhodni stolp z obrambnim traktom. Ob njej sta reži s kolescema za spuste verige vzdiznega mostiča, medtem ko je vrh ščitne stene, nekoliko pomaknjen iz osi, še ohranjen spodnji del na kamniti konzoli odprte izlivnice za smolo, ki je nekdanj varovala dostop v grajsko notranjščino. Topiča, ki stojita na dvorišču, izvirata iz časa francoskih vojn.¹⁷

Slika 15: Mogočna stena (foto: avtorica)

¹⁷ Stopar, 2003, pp. 12–13.

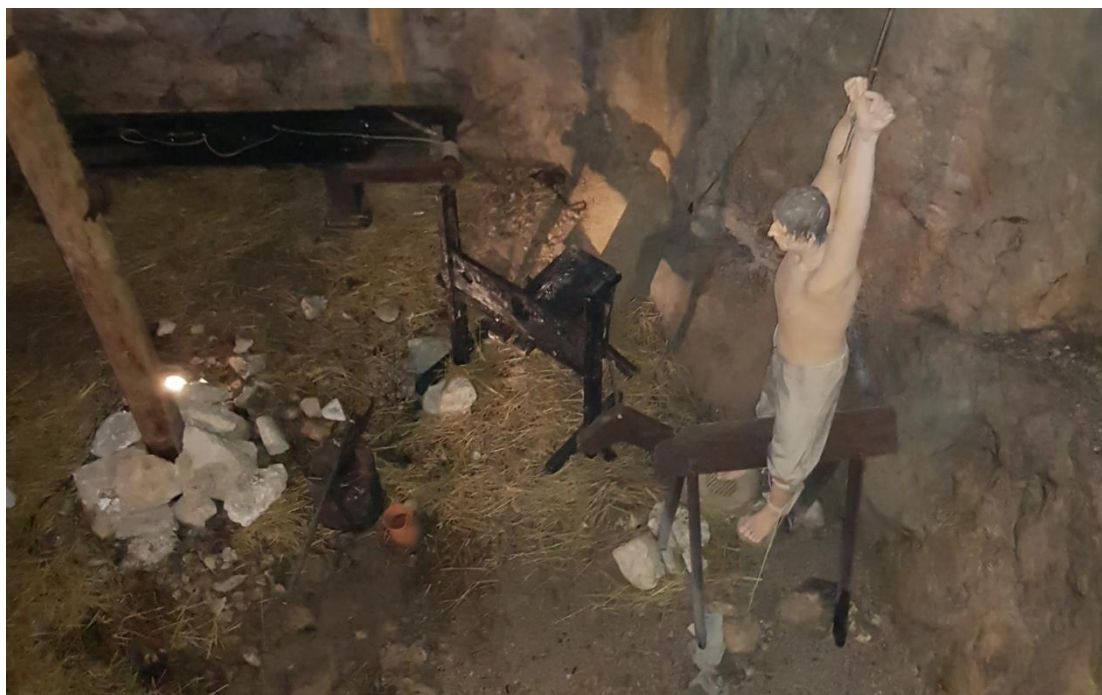
Slika 16: Dvorišče (foto: avtorica)

4.3 V KLETI GRADU

Skozi ozek in kratek, v tlorisu zalomljen hodnik pridemo v manjši predprostor, kjer je k zidu prislone marmorni sarkofag kneza Huga Windischgrätza. Knez je bil med letoma 1867 in 1904 lastnik hošperške gosposčine, od koder so že pred drugo svetovno vojno njegov sarkofag pripeljali sem. Poleg njega je v predprostoru še dvoje rimskih amfor in vodno korito iz leta 1751, sicer pa drži od tu kamnit pravokoten portal na podest pred stopniščem v nadstropja, podoben portal, vendar s profilirano arkado, pa v kletni prostor trakta – palacija.

Klet, v katero se spustimo po nekaj lesenih stopnicah, ima nov leseni pod, pod katerim je precej nasutja, in nov, na oporni tram naslonjen lesen strop. Tu sta še vedno ohranjeni kar dve prvotni romanski svetlobni lini, dober meter pod stropom pa je na jugovzhodni steni niz tramovnic z ostanki tramičev. Ti segajo skozi vso debelino stene, kar kaže, da gre za ostanke nekdanjega zunanjskega lesenega hodnika, t. i. hurde. Klet, kjer na severozahodni strani ob pečini še sili na plan živa skala, so že od kraja uporabljali za shrambo poljščin in sodov domačega vipavca, saj so globoko pod tlemi, tik nad prvotnim tlakom, ob arheoloških raziskavah leta 1991 v kotu ob

stopnicah našli velike količine zoglenele pšenice. To potrjuje misel, da je bilo že omenjeno razdejanje gradu konec 14. stoletja, za časa spopadov med Oglejem in njegovimi goriškimi vazali, povezano tudi z njegovim požigom. Takrat so ob izkopu naleteli pod tlakom tudi na zdaj prezentirano starejše zidovje, predvsem pa na znameniti zaklad, več pozlačenih srebrnih čaš, svečnike in vodni mlinček iz druge polovice 16. stoletja, beneške pasarske izdelke.¹⁸

Slika 17: Mučilnica (foto: avtorica)

4.4 V PRVEM NADSTROPJU GRADU

Po lesenih stopnicah se iz kletnega pritličja povzpnejo v nadstropje, kjer so v tako imenovani viteški sobi med zadnjimi obnovitvenimi deli odkrili zidne niše – omarice s trikotnimi čeli, značilne za bivalne prostore iz časa zgodnje gotike v poznem 13. stoletju.

Danes je prav ta soba med vsemi v gradu naj bogateje opremljena. Tu je poleg drugega kar sedem baročnih oljnih slik, med njimi pet velikih platen iz ok. leta 1700 z zanimivimi starozaveznimi oz. mitičnimi prizori: Bratje vržejo Jožefa v vodnjak, Jožefovo snidenje z

¹⁸ Stopar, 2003, pp. 16–17.

očetom, Salomonova sodba, Rojstvo Venere in Rop Sabink. Slike sodijo k predvojni grajski opreми, njihovega avtorja pa, žal, še vedno ne poznamo.

V dvorani nas čaka tudi presenečenje. Tik ob vhodu je pri tleh v steni na desni, ozko pravokotno okence s kamnitim okvirom, zavarovano z močnim železnim kovanjem. Nekoliko nižje je za njim prostorna kraška jama, spodmolček, v katerem so arheologi našli renesančno keramiko in dragoceno benečansko steklovino. Jamo označujejo kot pesjak, vendar vse kaže, da so jo uporabljali za ječo.

Na koncu viteške sobe je manjši, do nedavna zazidani, delno v živo skalo vsekani prostor z rekonstruiranim obokom – domnevamo, da je bil v njem shranjen grajski arhiv. S podesta vrh stopnic je dostopna tudi manjša izba v obrambnem traktu, iz katere pridemo v nizek, obokan, trikoten prostorček nad vhodno vežo, ki pa je brez vsake svetlobne odprtine. Iz njega drži na levi v še evidentno romanski steni od nedavnega zazidani, ob zadnji obnovi znova odprti romanski portal z ravno preklado na vrhu v prostrano kraško jama. Tu so med izkopavanji našli na ognjišče in na livne lonce, zato domnevajo, da je bila v jami srednjeveška kovačnica, pozneje pa morda celo odpadna jama.¹⁹

Slika 18: Okno s kamnitim okvirjem, zavarovano z močnim železnim kovanjem (foto: avtorica)

¹⁹ Stopar, 2003, pp. 18–20.

4.5 V DRUGEM NASTROPJU GRADU

V palacijo spet najdemo dvoranski prostor, vendar tokrat šele s pozneje pozidanimi klopmi v okenskih nišah, na novo oblikovani leseni strop pa se zgleduje po poznogotskih vzorih. Prostor je bil, tako kot dvorana v prvem nadstropju, še pred zadnjo vojno predeljen v dolg hodnik in dve izbi. Iz hodnika, urejenega na severozahodni strani, so se odpirala v izbi vrata, iz njega pa je bila dostopna tudi zdaj rekonstruirana renesančna kuhinja v prizidku. V tem prizidku urejena kuhinja je, verjetno v času Kobenzlove prenove gradu, nadomestila prvotno kaminsko ognjišče v kotu dvorane z dobro vidno obočno konstrukcijo, iz katere se je dim usmerjal v na zunanjsčini še opazne sledove dimnika. Ognjišče so kot odvečno zazidali, vendar ga tudi zdaj, ko smo ga spet odkrili, ni bilo mogoče ohraniti. Nekoč je v sicer enotnem kuhinjsko-bivalnem prostoru rabilo tako za kuho dnevnih obrokov kot za ogrevanje, takšno pa je bilo tudi pri nas značilno za večino manjših zgodnjim ministerialskih gradov, ki si niso mogli privoščiti samostojne kuhinje.

V novejši, prizidani kuhinji je prezentirano značilno grajsko ognjišče s staro opremo, v zunanji teni pa je vzdana kamnita izlivnica za odplake – te so svojčas kar po bližnjici izlivali na plano. Kot njeno posebnost velja omeniti tuljavi podobno brezno, ki se globoko pod gradom konca tik vhoda v Konjski hlev – uporabljali so ga kot jašek za kuhinjske odpadke. // Novejši preboj v severozahodni steni dvorane odpre obiskovalcu vpogled v pobočje skalnega masiva, v prostor. Od tu je bil skraja dostopen prizidek z renesančno kuhinjo, obenem pa so od tu držale stopnice v vežo gornjega, tretjega nadstropja – nanje so naleteli med zadnjo obnovo in jih fotografsko dokumentirali. V duplji skalnega masiva je tudi še nekaj starega zidovja, vendar so zidovi in oboki tako sprepleteni, da je natančna ocena o prvotni podobi in vlogi tega prostora ali bolje nekdanje veže tvegana. Na enako zanimive prostore naletimo v stolpastem veznem traktu. Najprej vstopimo skozi sekundarno prebiti vhod v pravokotni prostor, ki ga starejša literatura označuje kot justično sobo. Tu je urejen prehod na vezni hodnik v dvoriščnem traktu, od tu pa drži v novejši dobi prebiti prehod tudi v manjši trikotni, na zagozdo spominjajoči, nekdanj obokani prostor. Za njim se spet odpira razsežna grajska jama, ki smo jo ob opisu prvega nadstropja prepoznali kor srednjeveško kovačnico, tu pa so med gruščem v preteklem stoletju naleteli tudi na človeške kosti. Tako so trikotno izbo poimenovali kar za »totenkamro« oziroma mučilnico, v resnici pa je prostor že od kraja služil za stražarnico, saj je bil opremljen celi s kaminom – ostanki kurišča in dimnega jaška so še prepoznavni. V nasprotju s stražarnico je

koja, v katero drže na severni steni iz »justične« sobe masivna, težko okovana vrata in jo označujejo za ječo, očitno mlajšega datuma. Po vsej priliki je nastala šele po zadnji vojni iz romantičnih pobud.²⁰

Slika 19: Erasmovi dekli v kuhinji (foto: avtorica)

²⁰ Stopar, 2003, pp. 21–23.

4.6 V TRETJEM NADSTROPJU GRADU

V tretjem nadstropju se palacij razširi v globino skalne duplje. Tako je ob osrednjem dvoranskem prostoru nastal še en prostor, široka, banjasto obokana veža, v katero pripeljejo stopnice iz spodnjih nadstropij. V njej so razstavljene lovske trofeje zadnjega lastnika gradu, kneza Windischgrätza. Prehod iz veže na razgledno ploščad je urejen na novo. Od tu je dostopna v sanitarije preurejena uta, hkrati pa se od tu po uvitih, v skalno zajedo vsekanih stopnicah povzpemo tudi do preže, kot orlovsko gnezdo skrite v naravni špilji visoko sredi prepadne stene – v preteklem stoletju so jo imenovali belvedere.

Iz veže drži novejši pregod v njeni jugovzhodni steni, urejen na mestu nekdanjega šilastoločnega portala s fragmentarno še ohranjenim in prezentiranim vrhom, tudi v dvorano trakta, iz te pa vodi manjši, spet šilastoločni, a hudo okrnjeni, v oslovski hrbet usločeni portal v staro gotsko, nad stopnišči spodnjih etaž umeščeno grajsko kapelo sv. Ane. Ob portalu je renesančno dvojno okno, ki je grajskim prebivalcem omogočalo, da so v bivalnem prostoru kot iz nekakšne empore spremljali svete obrede. V na novo opaženih stenah je dvojje različno velikih stenskih omaric, urejenih v sicer avtentičnih stenskih nišah, v dvorani pa je postavljena tudi stara lončena peč. Prostor je bil očitno že od kraja ogrevan, zato so ga ob prenovi gradu poimenovali »kemenate«. Kaj nenavadna je grajska kapela, v katero lahko nepravilen, zaradi okenskega preboja v južni steni pa se zdi še bolj skrivenčen. Tla prekriva opečnat tlak, nad njegovim osrednjim delom je gotski, lahko zašiljeni obok.

Kako je bila kapela od kraja opremljena, lahko samo ugibamo, saj se je celo od oltarja, ki ga je bil leta 1645 posvetil tržaški škof, ohranila le zidana, s kamnito ploščo pokrita menza. Na njej je postavljena posebna dragotina, kamniti kip Pieta, izklesan v značilnem mehkem slogu viteške gotike drugega desetletja 15. stoletja, ki pa je že izgubil svojo prvotno polihromacijo. Sem so ga najbrž prinesli iz vaške, Mariji posvečene podružne cerkve.

Vzhodno od kapele je trakt, ki je imel sprva pač le pomožno funkcijo – služil je najbrž za zakristijo. Od tu je možen dostop na gornji dvoriščni hodnik, ki v tej etaži dodatno povezuje grajsko jedro z vhodnim Kobenzlovim stolpom.²¹

²¹ Stopar, 2003, pp. 24–25.

Slika 20: V kapeli (foto: avtorica)

Slika 21: V lovski sobi (foto: avtorica)

4.7 V ČETRTEM NADSTROPJU GRADU

Tretje in četrto nadstropje povezujejo strme, enoramne, kamnite stopnice, ki pa zdaj niso več ujete med vzhodno steno palecija in skromno izbo obrambnega trakta, ampak so se stisnile ob zidno hrbtišče veže v tretjem nadstropju in strmo odsekano pečino skalne duplje. V tej vrhnji etaži je nad palecijem prezentirano poznosrednjeveško obrambno polnadstropje, urejeno po zgledu nekdanj podobno zavarovanega podstrešja v grad prezidanega dvora Luknja pri Novem Mestu; ta je bil v poznem srednjem veku tudi v posesti Luegerjev – Jamskih in menda je po njih celo dobil svoje nemško ime. Vrhnje pol nadstropje je bilo nekdanj s še ohranjenim, že dolgo zazidanim, a še vedno lepo vidnim poznogotskim, bogato profiliranim portalom povezano z izbo v prvem nadstropju dvoetažnega stolpičastega izzidka, ki je zdaj dostopna le skozi novejši vhod z zunanje ploščadi, v njej pa so urejeni razstavni prostori.

Obrambni značaj razodeva tudi vrhnje nadstropje vezanega trakta z odprtim ostrešjem. Z njega se ponuja širok razgled po okolici, posebej zanimiv pa je v zevi južnega zapornega zidu obešeni mali bronasti »zvon želja«, ki je svoj čas klical k preplahu ali pa naznanjal ukaze grajske gospode. Vendar pa kaže biti pri tej interpretaciji previden. Iz leta 1960 se je namreč ohranil reverz Notranjskega muzeja, ki je za muzej v gradu Jama prevzel zvon s turjaškega gradu... Nenavadno je, da za starim zidovjem vrh gradu vsepovsod naletimo na prepadne kraške stene. Pravijo celo, da so v brezno na severni strani podstrešne ploščadi v srednjem veku metali na smrt obsojene hudodelce, to pa naj bi potrjevale tudi v »kovačnici« najdene človeške kosti...²²

Slika 22: Kamnite stopnice (foto: avtorica)

²² Stopar, 2003, pp. 28–29.

4.8 IN ŠE O ERAZMOVI ŠPILJI

S terase vrh stopnic se lahko povzpnejo še v drugo etažo stolpičastega izzidka ali pa usmerimo svoj korak k mostovžu, ki nas pripelje k najskrivnostnejšemu delu grajske stavbe, v lož, znan kot Erazmov grad. Nanj se veže znamenita pripovedka o roparskem vitezu Erazmu in njegovemu žalostnemu koncu, a se pri kritičnem ogledu preostanka zidov izkaže kot poznosrednjeveško zatočišče, refugij, ki je tu nadomestil vlogo na srednjeveških gradovih malone nepogrešljivega obrambnega stolpa – bergfrida. Gre za velikansko skalno dupljo, ki jo na prednji strani zapira visoka zidana stena s šilasto usločenim gotskim portalom, sprva zavarovanim z vzdignim mostičem, ki pa ga je pred časom nadomestil zidan mostovž. Ko vstopimo v špiljo, je na desni manjši, nekdanj z lesenim stropom prekriti, zdaj razkriti prostor, tako imenovano Erazmovo prebivališče; osvetljuje ga le poznogotsko okence, nameščeno v niši s sedežnimi klopmi. Nasproti sobe se prek skalnih polic povzpnejo do skrite, višje ležeče opazovalnice, v kraški steni, od koder so grajski hlapci ob nevarnosti spremljali dogajanje v gradu in okolici. V tej jami je še vedno mogoče videti ognjišče in pa obod šestih metrov globokega vodnjaka, ki nikoli ni presahnil in je vse do pred nekaj leti oskrboval grajske prebivalce z vodo. Tu je tudi Erazmov rov, skozi katerega so se grajski prebivalci v skrajni sili oskrbovali z živežem, a je v grad nekoč pripeljal tudi nezaželene goste – zdaj je zazidan.²³

Slika 23: Vhod v Erazmovo špiljo in krogle, ki so ga pokončale (foto: avtorica)

²³ Stopar, 2003, pp. 31–32.

4.9 TUDI KONJSKI HLEV JE DEL JAME

Po ogledu gradu se kaže napotiti še v Konjski hlev pod njim, kjer nas bo znova prevzel skrivnostni svet kraških jam, brezen in ponorov. Tudi tu segajo sledovi človekove navzočnosti daleč nazaj v preteklost, še tja do Rimljanov in globlje v bronasto in mlajšo kameno dobo – eneolitik, sem pa so se ljudje v stiski zatekli tudi še pozneje. Med predmeti, ki so jih tu izkopali in so delno predstavljeni v grajski muzejski zbirki, so iz najstarejšega obdobja primerki kamnitega in koščenega orodja, pa tudi predmeti iz mlajših obdobj. Naleteli so celo na zanimiv nakit in kajpak na precej keramike, rimsko obdobje pa je bilo zastopano tudi s številnimi novci.

Široko zevajoče žrelo Konjskega hleva zapira zid iz poznega 13. ali zgodnjega 14. stoletja s prepoznavnimi zgodnjegotskimi konstrukcijskimi značilnostmi – mednje sodi zlasti visoki, šilasto usločeni vhodni portal, ki pa se še ne ponaša s posnetimi robovi. Že pred dawnimi stoletji so torej grajski prebivalci smotrno izrabili naravne prednosti te imenitne jame in v njej uredili varen prostor za svojo živino. Pozneje so ga sicer opustili, njegovo ime pa se je ohranilo do danes. Konjski hlev je le prednji del ene najmogočnejših in najbolj razvejanih jam tukajšnjega kraškega podzemlja, Glavnega rova. Ko si, preden ga zapustimo, tik za vhodom na levi strani ogledamo veliko jamsko okno, Golobjo luknjo, od koder se odpira pogled na 28 m niže ležeči ponor Loke, nas pot popelje dalje v globine tega rova. Nekoč v davnini ga je oblikoval močan vodni tok ter pustil za seboj stropne in stenske kotlinice, ki so jih izdolbili vodni vrtinci, pozneje pa je pronicajoča voda okrasila stene in strop s sigo in kapniki. Skozi nizko Medvedjo luknjo pridemo mimo dveh brezen, ki držita v Blatni rov, prek železnega mostiča v Imenski rov – tako so ga poimenovali po številnih podpisih obiskovalcev na stenah, ki segajo prav do praga 17. stoletja.

Na nadaljnji poti se znajdemo v mogočni, okoli 100 m dolgi in 35 m široki Veliki dvorani, polni podornega skalovja iz časa velikega geološkega preloma. Od tam zavijemo po stezi navzgor do stopnic, ki nas pripeljejo v Netopirjev rov in dalje po zgornjih rovih vse do izhoda na plano v pobočju hribine nad gradom, posebno zavzeti občudovalci Krasa pa si potlej lahko ogledajo še druge imenitnosti predjamskega podzemnega sveta.²⁴

²⁴ Stopar, 2003, pp. 34–35.

4.10 POD CERKVICO IN RAZKOŠNO LIPO

Na robu naselja, le lučaj od gradu, je tik razkošne lipe, pod katero naj bi, kot ve legenda, počival poslednji jamski vitez Erazem, poznogotska podružnica Matere božje.

Cerkvica ni posebno stara, saj jo je šele leta 1449 posvetil tržaški škof Enej Silvij Piccolomini, poznejši papež Pij II. Ponaša se z značilnim poznosrednjeveškim tlorisom, kjer se pravokotna ladja prek slavloloka podaljšuje v dolg, tristrano sklenjen prezbiterij, vanjo pa vstopimo skozi mlajšo prizidano lopo in renesančni portal z letnico 1637 na prekladi. Ravno stropna ladja obiskovalcu ne ponuja kakšnih posebnih presenečenj, mnogo zanimivejši pa je prezbiterij, v katerem se je še ohranil poznogotski križnorebrasti obok iz časa njenega nastanka sredi 15. stoletja, v katerem so se delno ohranile tudi sočasne gotske freske. Tik slavloloka je na severni steni prezbiterija upodobljeno žal že precej uničeno Rojstvo, desno tik njega je prizor Marijinega kronanja, na severovzhodni stranici je Marija Zavetnica s plaščem. Na južni strani svetišča se freske niso ohranile, na oboku pa je v osrednjem polju Bog Oče nad oblaki, v sosvodnicah so angeli z napisanimi trakovi v rokah. Gre za kvalitetno slikarijo, saj je slikar, ki ga strokovna literatura označuje kot Mojstra fresk v Srednji vasi pri Šenčurju, nimbe svetniških figur celo srebril. Vzdušje, ki ga v obnovljenem prezbiteriju ustvarjajo freske, dopolnjuje rezljani renesančni »zlati« oltar iz sredine 17. stoletja, ki so ga nedavno obnovili in na novo pozlatili..²⁵

²⁵ Stopar, 2003, pp. 40–41.

Slika 24: Častivredna lipa (foto: avtorica)

5. DRUŽBENA ODGOVORNOST V PROJEKTU MLADI ZA NAPREDEK MARIBORA

Pri odkrivanju preteklosti nam pomagajo zgodovinski viri. To so sledovi ali ostanki iz preteklosti, ki jih delimo na materialne, pisne in ustne vire. S pomočjo le-teh je nastala tudi naša raziskovalna naloga, ki temelji predvsem na legendi o vitezu. Slednji pa je imel svoje bivališče in hkrati skrivališče v mogočnem in edinstvenem gradu na svetu.

Kljub temu, da je naša domovina zelo mlada in majhna pa imamo zato nekaj enkratnega na svetu. Imamo ga, že več kot 800 let. Ta prečudovita utrdba nahaja se v kraški skali blizu Postojne, ter slovi, kot največji jamski grad na svetu vpisan v Guinnessovo knjigo rekordov.

Zaradi tega se zavedamo, kako pomembno je, da čuvamo naravo in ohranjamo vse njene stvaritve, katere ji je pomagala izoblikovati tudi delno človeška roka. Veter, ki piha med stenami in kapljice vode, katere neprestano kapljajo že tisočletja po skalnih stenah še danes naravno oblikujejo in hkrati negujejo svojo stvaritev vnaprej. Ljudje pa lahko pomagamo le tako, da vzdržujemo naravno dediščino in jo čuvamo za naslednje rodove.

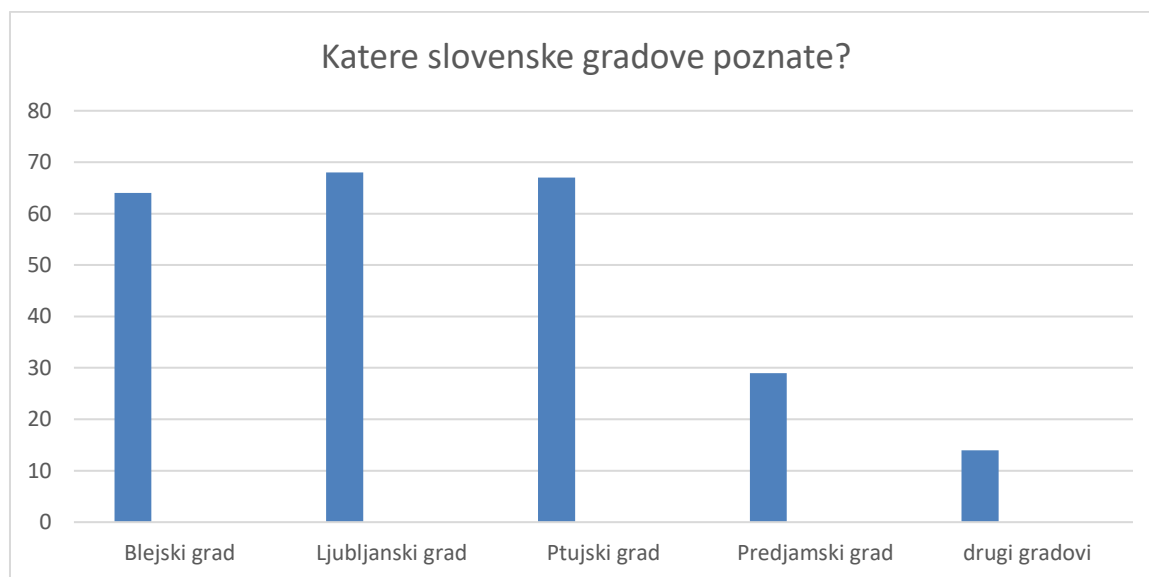

Slika 25: Kanal, po katerem priteka voda že več tisočletij (foto: avtorica)

6. ZAKLJUČEK

Predjamski grad se je znašel na našem programu v sklopu projekta Doživljajska pedagogika. Moramo priznati, da smo si ga kljub njegovi prepoznavnosti tokrat ogledali prvič. Na podlagi zastavljenih hipotez smo se odločili, da o prepoznavnosti Predjamskega gradu izvedemo anketo pri otrocih in mladostnikih naše ustanove ter pri njihovih starših in na tak način potrdimo oziroma zavržemo hipoteze. Tako smo zbrali 68 izpolnjenih vprašalnikov, ki smo jih pregledali in dobili zanimive rezultate.

Na prvo vprašanje odprtega tipa: »Naštejte vsaj 3 slovenske gradove« so bili najpogostejše omenjeni Ljubljanski grad, Blejski grad in Ptujski grad. Predjamski grad je bil omenjen 29 krat, kar je manj kot polovica. V 14 primerih se pojavijo drugi gradovi (grad Rakičan, grad Bogenšperk, grad Vurberk, Beltinški grad...). Ti gradovi so v bližini kraja bivanja anketirancev. V spodnjem grafu so prikazani rezultati.

Graf 1: Pogostost omenjanja slovenskih gradov

S pomočjo ankete lahko prvo hipotezo »Predjamski grad je med tremi najbolj prepoznavnimi gradovi v Sloveniji« zavržemo, saj rezultati kažejo, da temu ni tako.

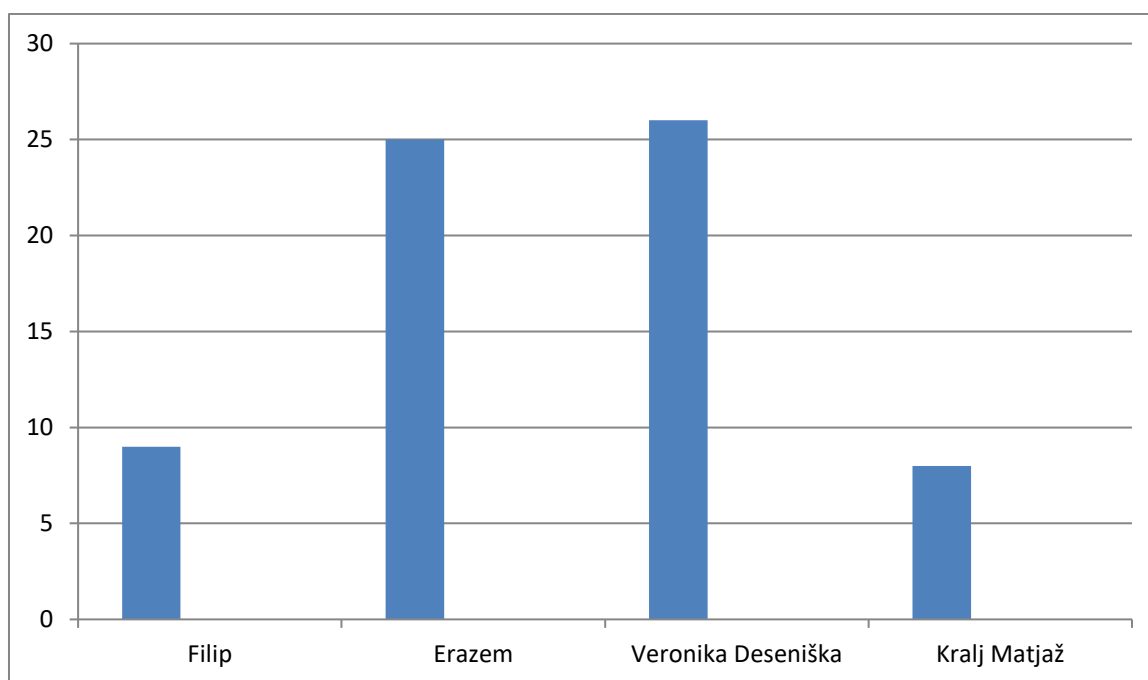
Na drugo vprašanje: »Ali ste vedeli, da je Predjamski grad vpisan v Guinnessovo knjigo rekordov?« je 46 anketirancev odgovorilo z NE, 22 anketirancev pa z DA. Tudi z analizo literature smo ugotovili, da Predjamski grad je vpisan v Guinnessovo knjigo rekordov in sicer kot največji jamski grad na svetu.

S pomočjo ankete in analize literature lahko drugo hipotezo: »Predjamski grad je vpisan v Guinnessovo knjigo rekordov, kar pa ni poznano med ljudmi« v celoti potrdimo.

Tretje vprašanje se je glasilo: »Kateri je bil najbolj znani prebivalec Predjamskega gradu?«

- a) Filip
- b) Erazem
- c) Veronika Deseniška
- d) Kralj Matjaž

Odgovori so bili zelo raznoliki, največ jih je bilo prepričanih, da je v Predjamskem gradu živel Veronika Deseniška (26), takoj na drugem mestu je Erazem (25). Rezultati so predstavljeni v grafu številka 2.

Graf 2: Kdo je živel v Predjamskem gradu?

S pomočjo izvedene ankete lahko tretjo hipotezo: »Ljudje so osveščeni o dejstvu, da je najslavnejši prebivalec Predjamskega gradu bil Erazem Jamski« le delno potrdimo, saj je o Erazmu osveščena le dobra tretjina anketirancev.

Pripoved gospe Vanje na zaključni ekskurziji nas je tako pritegnila, da smo želeli izvedeti še več o gradu, Erazmu in življenju v skali. Vse to, smo bolj natančno odkrili skozi raziskovalno nalogo. Ob spoznanju, da se danes tudi mi, kot ljudstvo lahko ponášamo z vitezem Erazmom Predjamskim smo zelo ponosni. Erazem Predjamski se je namreč že v danih časih drznil upreti cesarju in tako ostal načelen svojim vrednotam. Tako on, kot tudi mnogi drugi vitezi so takrat upoštevali zlasti le neustrašnost, bojevitost in prijateljstvo.

Slika 26: Ustvarjali smo... Erazem Predjamski, njegova spletična, grajski paž in dekle (foto: avtorica)

7. LITERATURA, SPLETNO GRADIVO

1. Fister, P. (1986). *Umetnost stavbarstva na slovenskem*. Ljubljana. Ljudske pravice.
2. Kompara, L. (2017). *Viteški turnirji v visokem srednjem veku*. Magistrsko delo. Maribor: Univerza v Mariboru Filozofska fakulteta.
3. Stopar, I. (2003). *Grad Jama v Predjami*. Ljubljana. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.
4. Vuga S. (1978). *Erazem Predjamski*. Ljubljana. Založba Lipa.

SPLETNO GRADIVO:

1. Dostopno na: <http://www.bolha.com/umetnine-starine/ostale-umetnine-starine/prodam-viteski-oklep-z-oroziem-1313711420.html> 8. 2. 2018
2. Dostopno na: <http://www.medias.rs/vitestvo-srednjevekovni-eticki-kod-igra-i-stil-zivota> 8. 2. 2018.
3. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Henrik_VIII._Angle%C5%A1ki 8. 2. 2018
4. Dostopno na: <https://www.postojnska-jama.eu/sl/obiscite-nas/predjamski-grad/> 6. 2. 2018.
5. Dostopno na: <https://www.postojnska-jama.eu/sl/obiscite-nas/predjamski-grad/> 6. 2. 2018.